

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ АВТОРИТЕТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

УДК 355.218: 177: 303.722.2

О. Ф. Приліпко

Актуальність дослідження психологічних особливостей формування авторитету військовослужбовців Військової служби правопорядку Збройних сил України (ЗСУ) в їх професійній діяльності визначається:

необхідністю поглиблення знань про авторитет як психологічний феномен, переосмислення нових суспільних відносин, які складаються в сучасній Україні та їх відображення в міжособистісних стосунках поміж людьми;

необхідністю дослідження специфіки військового авторитету, його сучасних колективних й особистісних форм. З моменту здобуття Україною незалежності значно змінюється соціальний портрет ЗСУ, що накладає певний відбиток на відношення до військовослужбовців у соціумі;

масштабністю реформ українського суспільства та його Збройних сил, необхідністю формування авторитету військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ, необхідністю вдосконалення сутності і змісту авторитету у сучасних умовах, механізмів його виникнення, формування та розвитку;

необхідністю обґрунтування нових виявів колективних та особистісних форм військового авторитету Військової служби правопорядку ЗСУ.

Хоча проблемі дослідження авторитету військовослужбовця присвячено низку праць таких психологів: В. Барка, П. Васильченка, О. Матеюка, Б. Парамонова, В. Петришина, О. Рутецького, О. Сафіна, О. Тімченка, М. Томчука, Г. Туманова, В. Шамрая, О. Шестакова, В. Ягупова, Т. Яценко та ін., до цього часу феномен авторитету військовослужбовця вивчався лише у контексті авторитету командира або авторитету підлеглого. Тобто авторитет військовослужбовця розглядався лише в одному просторі, як внутрішнє явище

у ЗСУ, а дослідження сукупностей впливу психологічних чинників і механізмів на формування авторитету військовослужбовця Військової служби правопорядку ЗСУ раніше не проводилися.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати основні результати емпіричного дослідження формування авторитету військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ.

З метою перевірки гіпотези про можливість розвитку (у процесі первинної підготовки) загальнокультурних і професійно-психологічних якостей, що впливають на формування авторитету військовослужбовця Військової служби правопорядку ЗСУ, нами було (на базі підрозділів Військової служби правопорядку ЗСУ) проведено формувальний експеримент.

Склад контрольної й експериментальної груп визначався відповідно до стандартних вимог. Обсяг вибірки (кількість членів експериментальної та контрольної груп), що забезпечує репрезентативність даних, було визначено у 168 осіб (97 осіб – у контрольній і 71 – в експериментальній групі). Якісну характеристику членів експериментальної та контрольної груп подано в табл. 1.

Таблиця 1

Якісна характеристика контрольної та експериментальної груп

Групи	Загальна кількість респондентів	Вік (років)				Освіта			
		18–25	26–30	31–25	36 і більше	Середня	Середня спеціальна	Неповна вища	Вища
Контрольна	107	67	29	10	1	70	29	6	2
Експериментальна	79	48	23	8	0	47	23	8	1
Загалом	186	115	52	18	1	117	52	14	3

Тривалість експерименту визначалася часом проходження професійної підготовки у визначених військових частинах Військової служби правопорядку ЗСУ, які встановлюються: наказом Генерального штабу ЗСУ від 4 грудня 2003 року “Про затвердження програми професійної підготовки”, а також розробленими військовими частинами тематичними планами [1].

Формувальний експеримент проводився з 2008 по 2010 рік. Респонденти контрольної й експериментальної груп знаходилися в практично однакових умовах отримання професійної освіти щодо вивчення дисциплін “Професійна етика” та “Психологічна підготовка”. Також можна припустити, що ці навчальні предмети неоднаково формують у членів контрольної й експериментальної груп загальнокультурні та професійно-психологічні якості.

Навчання із зазначених вище дисциплін у контрольній групі проводилося за традиційною програмою навчання, тоді як у план занять в експериментальній групі було внесено корективи. Вони полягали в тому, що для експериментальної групи в план професійної підготовки було включено заняття з дисципліни “Психологічна підготовка військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ” (значуща частина – практичні заняття), а також дисципліна “Професійна етика військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ” (значуща частина – семінарські заняття).

Дослідження впливу активних методів навчання на розвиток загальнокультурних і професійно-психологічних якостей військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ здійснювалося за допомогою експериментальних зрізів у контрольній та експериментальній групах. За допомогою зрізів фіксувалися й опрацьовувалися результати пілотажного, констатувального та формувального етапів дослідження.

Експериментальні зрізи проводилися згідно з такими вимогами:

кожний із них відповідав сутності експериментального дослідження, його гіпотезі (виявлення впливу активних методів навчання на рівень сформованості якостей, які впливають на формування авторитету військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ);

має ясну, чітку мету (виявлення рівня сформованості у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ загальнокультурних і професійно-психологічних якостей);

запропоновані матеріали зрізу є однаковими для контрольної й експериментальної груп;

їх обсяг і тривалість відповідають сутності всього дослідження та можливостям досліджуваних;

завчасно було визначено кількісні показники й якісні критерії оцінки результатів зрізів [2].

Для доведення достовірності дослідження ми склали відомості за критеріями рівня сформованості загальнокультурних і професійно-психологічних якостей та порівняли результати контрольної й експериментальної груп на констатувальному і контрольному етапах експерименту.

Статистична обробка результатів експерименту здійснювалась за допомогою t-критерію Стьюдента та графічного порівняння показників.

У першу чергу, ми порівняли рівень розвитку загальнокультурних і професійно-психологічних якостей у представників контрольної й експериментальної груп до експерименту. Значення t-критерію Стьюдента, що статистично не відрізняються один від одного, свідчать про те, що особи, які ввійшли до складу як експериментальної, так і контрольної груп, на момент початку експерименту досягли практично однакового рівня розвитку загальнокультурних та професійно-психологічних якостей, що наочно подано на графіку порівняння рівня сформованості зазначених якостей, і є показником їх якісної однорідності.

Результати констатувального етапу дослідження подано в табл. 2.

Результати порівняння рівня сформованості загальнокультурних і професійно-психологічних якостей в осіб контрольної й експериментальної груп на констатувальному та завершальному етапах експерименту (див. табл. 2) наочно відображають, що суттєві зміни в тестових показниках чинників відбулися лише в експериментальній групі. Отже, розроблені автором матеріали методів активного навчання, які застосовуються, сприяють інтенсифікації розвитку загальнокультурних (культура професійної діяльності, ввічливість, тактовність) і професійно-психологічних (діловитість, дисциплінованість, сумлінність, емпатія, комунікабельність, емоційна

стійкість) якостей військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ, які входили до експериментальної групи.

Таблиця 2

Рівень розвитку загальнокультурних і професійно-психологічних якостей респондентів контрольної та експериментальної груп

Результати тестування		Загальнокультурні і професійно-психологічні якості								
		культура професійної діяльності	ввічливість	тактовність	діловитість	дисциплінованість	сумлінність	емпатія	комунікабельність	емоційна стійкість
Контрольна група	до експерименту	5,1	3,4	5,4	7,9	8,3	8,1	6,5	7,7	5,2
	після експерименту	5,6	3,9	5,5	8,2	8,6	8,3	6,8	8,1	5,5
Експериментальна група	до експерименту	6	3,5	5,3	7,7	7,9	7,9	7	7,7	4,5
	після експерименту	7,2	5,1	6,2	8,9	9,1	9	8,3	8,6	5,7

Наступним кроком дослідження було виявлення впливу рівня розвитку загальнокультурних та професійно-психологічних якостей на авторитет військовослужбовця Військової служби правопорядку ЗСУ серед цивільного населення. У цьому дослідженні брали участь 268 військовослужбовців ЗСУ, які входили до контрольної й експериментальної груп, а також 1026 осіб з цивільного населення України. Збір та опрацювання емпіричної інформації здійснювались із січня 2008 по листопад 2010 року.

Отже, критеріями оцінки авторитету військовослужбовця Військової служби правопорядку ЗСУ серед цивільного населення (інших військовослужбовців ЗСУ) були:

оцінка цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) рівня сформованості у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ загальнокультурних і професійно-психологічних якостей;

оцінка цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) результативності професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ;

профілактична ефективність професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ (динаміка звернень до Військової служби правопорядку ЗСУ).

Валідність та надійність розробленої нами методики оцінки авторитету військовослужбовця Військової служби правопорядку ЗСУ серед населення (інших військовослужбовців ЗСУ) перевірялась за допомогою статистичних методів дослідження. Надійність було забезпечено використанням кореляційної таблиці з обчисленням r_s коефіцієнта рангової кореляції Спірмена.

Кореляційна таблиця виявлення залежності між оцінкою цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) рівня сформованості у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ загальнокультурних і професійно-психологічних якостей та профілактичною ефективністю надала змогу зробити висновок про наявність такої лінійної залежності: чим вищою є оцінка цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) рівня сформованості у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ загальнокультурних і професійно-психологічних якостей, тим нижчою є динаміка звернень до Військової служби правопорядку ЗСУ.

Результати даних кореляції оцінок цивільних осіб (інших військовослужбовців ЗСУ) щодо результативності професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ та профілактичної ефективності надають змогу зробити висновок про наявність іншої лінійної залежності: чим вищою є оцінка цивільних осіб (інших військовослужбовців ЗСУ) результативності професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ, тим нижчою є динаміка звернень до Військової служби правопорядку ЗСУ.

На наступному етапі дослідження ми здійснили кореляційний аналіз критеріїв оцінок авторитету військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ між собою, щоб підтвердити, чи суттєвою є різниця між ними. Коли є підстави передбачати наявність лінійного зв'язку і якщо початкові

ознаки виражено в рангах, то для визначення ступеня міцності зв'язку застосовується r_s коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Оскільки окремі значення, а, отже, й їх ранги повторюються, ми застосували формулу для пов'язаних рангів, що повторюються.

Одержані значення r_s коефіцієнту рангової кореляції Спірмена свідчать про:

значний кореляційний зв'язок (0,907) між оцінкою цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) рівня сформованості у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ загальнокультурних і професійно-психологічних якостей та оцінкою цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) результативності професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ;

значний кореляційний зв'язок (0,876) між оцінкою цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) рівня сформованості у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ зазначених якостей і динамікою звернень у підрозділи Військової служби правопорядку ЗСУ;

значний кореляційний зв'язок (0,93) між оцінкою цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) результативності професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ та динамікою звернень у підрозділи Військової служби правопорядку ЗСУ.

Це надає можливість зробити висновок, що критерії оцінки авторитету військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ між собою мають значний ступінь кореляції. Відповідно до цього, вони можуть використовуватись для оцінки авторитету військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ.

Оскільки критерії оцінки авторитету військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ корелюють між собою, наступним кроком нашого дослідження було виявлення тих показників авторитету, які мають більш високе значення кореляції з іншими його показниками. За результатами нашого

дослідження найбільш високе значення кореляції з іншими показниками авторитету виявлено у критерії “оцінка цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) результативності професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ”. Зважаючи на це, для виявлення залежності між рівнем сформованості загальнокультурних і професійно-психологічних якостей в осіб, які входили до контрольної й експериментальної груп, та авторитетом військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ серед цивільних осіб (інших військовослужбовців ЗСУ) ми використовуємо лише цей критерій.

У порівняльному аналізі нами враховувалися такі показники:

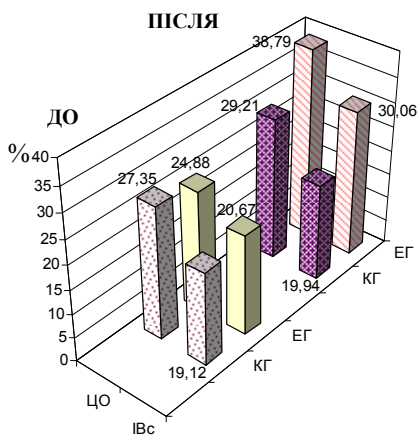
дуже висока та висока оцінка цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) результативності професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ;

висока оцінка рівня сформованості у них загальнокультурних і професійно-психологічних якостей;

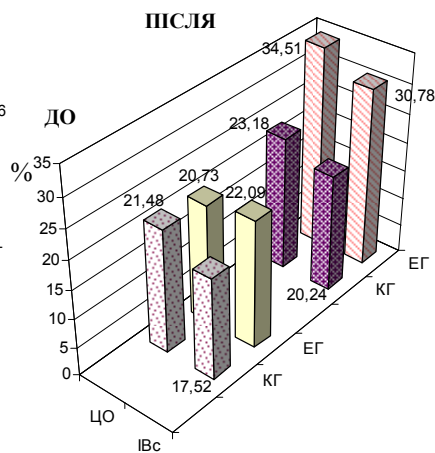
дуже низька та низька динаміка звернень до Військової служби правопорядку ЗСУ.

Результати порівняльного аналізу (див. рисунок) надають можливість зробити висновок, що методи активного навчання військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ, які застосовуються під час їх професійної підготовки, впливають на розвиток соціально-психологічних передумов формування авторитету військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ серед цивільних осіб та інших військовослужбовців ЗСУ.

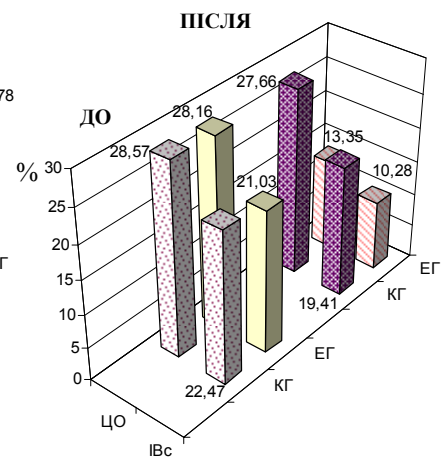
На підтвердження цього факту ми виявили позитивну залежність між авторитетом військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ серед цивільних осіб та інших військовослужбовців ЗСУ і рівнем сформованості у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ загальнокультурних та професійно-психологічних якостей. Статистична обробка результатів дослідження здійснювалась за допомогою r_s коефіцієнта рангової кореляції Спірмена й емпіричної лінії регресії.

а) оцінка цивільними особами (ЦО) (іншими військовослужбовцями ЗСУ (ІВс) результативності професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ

б) оцінка цивільними особами (ЦО) (іншими військовослужбовцями ЗСУ (ІВс) сформованості у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ загальнокультурних і професійно-психологічних якостей

в) профілактична ефективність професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ (динаміка звернень до Військової служби правопорядку ЗСУ)

Вплив на авторитет військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ, які входили до контрольної й експериментальної груп, засобів навчання, що застосовуються у процесі первинної підготовки (до і після проведення формувального експерименту), у %

Для визначення кореляційної залежності між порівнюваними ознаками ми використовували r_s коефіцієнт кореляції Спірмена для пов'язаних рангів. Ступінь кореляції між ознаками, що досліджуються, наведено в табл. 3.

Аналіз результатів табл. 3 свідчить, що між рівнем сформованості у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ загальнокультурних і професійно-психологічних якостей та їх авторитетом серед цивільних осіб існує тісна кореляційна залежність. Отже, чим вищим є рівень сформованості у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ зазначених якостей, тим вищим – їх авторитет серед цивільних осіб та інших військовослужбовців ЗСУ.

Отже, статистично значущі відмінності в рівні сформованості загальнокультурних і професійно-психологічних якостей у військовослужбовців експериментальної та контрольної груп надають можливість зробити висновок, що розроблені автором матеріали активних методів навчання, які застосовувались у процесі їх первинної підготовки, сприяють значній інтенсифікації розвитку зазначених якостей.

**Залежність між рівнем сформованості у військовослужбовців
Військової служби правопорядку ЗСУ загальнокультурних
і професійно-психологічних якостей та їх авторитетом**

Компонента	Загальнокультурні і професійно-психологічні якості								
Критерії оцінки авторитету	культура професійної діяльності	ввічливість	тактовність	діловитість	дисциплінованість	сумлінність	емпатія	комунікабельність	емоційна стійкість
r_s коефіцієнт Спірмена	0,85	0,913	0,856	0,814	0,802	0,882	0,853	0,803	0,91

Виявлено позитивну залежність між рівнем сформованості у військовослужбовців у процесі первинної підготовки загальнокультурних, професійно-психологічних якостей й авторитетом: чим вищим є рівень сформованості зазначених якостей у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ, тим вищим – їх авторитет серед цивільних осіб та інших військовослужбовців ЗСУ.

Не виявлено кореляційної залежності між авторитетом військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ серед цивільних осіб та інших військовослужбовців ЗСУ і такими чинниками, як вік, стать, вид діяльності, освіта громадян.

Отже, проведений у нашому дослідженні аналіз надав можливість зробити висновок, що оцінка авторитету військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ серед цивільних осіб загалом за усіма критеріями є значно вищою порівняно з оцінкою інших військовослужбовців ЗСУ:

оцінка цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) результативності професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ – 38,79% та 30,06% відповідно;

оцінка цивільними особами (іншими військовослужбовцями ЗСУ) сформованості у військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ

загальнокультурних і професійно-психологічних якостей – 34,51% та 30,78% відповідно;

профілактична ефективність професійної діяльності військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ (динаміка звернень до Військової служби правопорядку ЗСУ) – 13,35 і 10,28 відповідно.

За результатами дослідження розвиток загальнокультурних та професійно-психологічних якостей військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ у процесі професійної підготовки є передумовою формування у них авторитету.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямку є розробка системи професійної підготовки особового складу Військової служби правопорядку ЗСУ в особливих умовах їх діяльності відповідно до посад (а також до ситуацій, що можуть виникнути в їх зоні відповідальності).

Список використаної літератури

1. Концепція гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України (від 12.01.2004 р.) // Народна Армія. – 2004. – 14 січня.
2. Кожухова, Т. В. Основи психолого-педагогічного дослідження / Т. В. Кожухова. – Харків : Вид-во НФаУ: Золоті сторінки, 2002. – 240 с.

Рецензент: доктор психологічних наук, професор Матеюк О. А.